

Makale Türü/Article Type: *Derleme/Review*

Atıf/Citation: Şener, E. (2019). Gömülü teori yaklaşımının yönetim araştırmalarında kullanımı. *Nitel Sosyal Bilimler*, 1(1), 22-47.

Gömülü Teori Yaklaşımının Yönetim Araştırmalarında Kullanımı

^aEmine Şener¹

^aDr. Öğretim Üyesi, Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye

Öz

Nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan gömülü teori, zamansal olarak olgun bir yaklaşım olma niteliği taşısa da ülkemizde nitel araştırmaya olan ilginin son yıllarda artması sayesinde yeni dikkat çekmeye başlamıştır. Gömülü teori literatürünün uygulama çeşitliliğine sahip olması, yapılan çalışmaların da değişiklik göstermesine sebep olmaktadır. Bu çalışma, gömülü teori yaklaşımının, yönetim bilim araştırmacıları tarafından doğru anlaşılıp, uygulanmasına katkı sağlama amacıyla yapılmıştır. Çalışmada öncelikle, gömülü teori yaklaşımının ortaya çıkışı, temel felsefesi, geçirdiği süreçler ve uygulanmasına ilişkin literatür taraması verilmiştir. Ardından yönetim araştırmalarında kullanımına ilişkin literatür sunulmuştur. Son olarak Türkiye’de gömülü teori yaklaşımının yönetim araştırmalarında kullanımı verilmiştir. İncelenen çalışmalarda, gömülü teori yaklaşımının daha çok veri analiz etme stratejisi olarak kullanıldığı ve sıklıkla Strauss ve Corbin’e atıf yapıldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: nitel araştırma yöntemi, gömülü teori, yönetim araştırmaları

¹Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Emine Şener, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, eminesener@gmail.com, Türkiye

The Implementation of Grounded Theory Approach in Management Research

Extended Summary

Although grounded theory, a qualitative research approach, is now considered to be a mature approach, it has recently begun to draw attention, due to the rising interest in qualitative research over the last few years in Turkey. The fact that the grounded theory literature has a variety of applications causes the studies to be altered. This study was conducted to contribute to the understanding and implementation of the grounded theory approach by management science researchers. The study undertakes a literature survey of the emergence of the grounded theory approach, its basic philosophy, the processes that it has undergone, and its application methods have been presented in the first place. Then, the literature in regards to the use of the theory in management research is reviewed. Finally, the use of grounded theory approach in management research in Turkey has been introduced in this study.

It is important to study qualitative research, which can be expressed as the reflection of post-modern philosophy on methodology and has been rapidly spreading in Turkey especially in recent years. Due to the diversity of philosophies it adopts each qualitative research approach requires a stance. Grounded theory started to be adopted as a qualitative method in Turkish academia after 2013. Although it is not a method commonly used in qualitative research studies in the field of management and organization, this approach has been used in the United States since 1970. It is thought that the main reason for this is the researcher paradigm, as researcher paradigm has a profound effect on research methodology (Rahmani & Leifels, 2018).

In order to understand the process of the emergence of new researcher paradigms, and to help contribute to the foundation of the qualitative research paradigm emerging in Turkey in recent years, the paper undertakes a literature survey regarding the emergence of the grounded theory approach, its basic philosophy, processes and codes of practice. Subsequent to this step, in terms of its use in management research, the literature regarding the suitability of the approach for use in applied studies such as management is considered. Following this, the use of grounded theory in management research in Turkey are given. In the researchs examined, it has been found that grounded theory approach has been mostly used as data analysis strategy and frequently referred to Strauss and Corbin.

Following the publication of Barney Glaser and Anselm Strauss's prominent work in medical sociology "The Discovery of Grounded Theory", grounded theory, which came into being in the mid-1960s, has been interpreted heterogenously by different researchers, resulting in variations in its practice over time. In Turkey, grounded theory is generally understood as a technique used to carry out studies. However, this paper has operated with the conviction that qualitative methods are a philosophical stance and that grounded theory is a paradigm.

Efforts to formulate a theory in the fields of management and organization mainly include issues such as socialization, decision-making, change and leadership. In addition, interactions that occur at the individual,

group and organization levels, as well as informal behaviors embedded in formal organizations are some of the subjects of research considered in this field. Grounded theory thus seems to be quite suitable for studies conducted around the issues of the legacy of interactionism and complex management and organization. The main problems faced here are the lack of researcher profiles, and awareness of why and how the approach to be adopted should be applied.

To determine the operational status of the grounded theory approach in management research in Turkey, “gömülü teori,” “grounded theory” and “temellendirilmiş kuram” were utilised as keywords in searching ULAKBIM Kesif, Google Scholar, TR Index and Journal Parks search engines as a basis for the literature review. This screening process revealed that grounded theory is more widely used in the field of psychology and education, in comparison to other fields in Turkey. However, although the grounded theory approach has been used in some studies in management and organization, the approach has not been implemented satisfactorily, in terms of the afore mentioned points. Some of the papers merely mention the term “grounded theory” in their keywords, but there is no use of grounded theory methodology in the studies. In the researches examined in this study found that content analyses, case studies and phenomenology have also been used in conjunction with the grounded theory. Within these studies, although not all of the researchers indicated which grounded theory approach they adopted, all of them made references to Strauss and Corbin. Three of the eight studies examined were studies produced from dissertations. The significant finding here, which is thought to be originated from the doctoral education process, is that the approach is used more effectively in the studies conducted at the level of doctoral dissertation. This would suggest that future studies will likely be conducted in accordance with the research paradigm.

Grounded theory is not an analytical approach to be applied so as to obtain methodological legitimacy. Nor is it a routine data analysis technique. It is a stance and a research philosophy. It is worth re-iterating the fact that there are many risks (such as inability to achieve purpose, mistake in the collection and evaluation of data) awaiting researchers who are considering using grounded theory from now on in their studies. Instead of revering any specific methodology, it is essential to adopt the appropriate method and technique for the purpose of the research. The grounded theory approach can be recommended to researchers working in the field of management in Turkey, as it is suitable for interactive areas. However, before all else, the approach must ontologically, epistemologically and methodologically be understood. For this purpose, especially at the doctoral level, philosophy of science and qualitative research approaches should be taught together with research methods and techniques.

Keywords: qualitative methodology, grounded theory, management research.

Giriş

Francis Bacon'ın "Bilgi güçtür." deyişinin üzerinden dört asır geçmiştir. Bilgiye ilişkin bu bakış açısı nispeten varlığını korusa da bilgiyi yeniden üreterek, ilişkisel bir yaklaşımla gömülü bilgiye (tacit knowledge) ulaşır, "bilgelik" düzeyine çıkarmadıkça rekabet edebilirlikten ve güçten söz etmek artık mümkün değildir. Böylesi bir yaklaşım ise ancak araştırmacının fildişi kulesinden çıkıp biraz toza bulanması, sosyal gerçeklere dokunması ile mümkündür. Tam bu noktada, 1994 yılında Gibbons ve arkadaşları tarafından bilginin üretimine ilişkin ortaya koydukları Mod 1 ve Mod 2 tanımlamaları önemli katkı sağlamaktadır. Gibbons ve arkadaşları tarafından Mod 1, geleneksel bilgi üretim sürecini tanımlamak amacıyla kullanılırken, Mod 2 uygulamaya dayalı, çeşitliliği ve heterojenliği ön plana çıkaran, disiplinler arası, kalite kontrol odaklı ve hesap verebilir bir yaklaşımı tanımlamak için kullanılmıştır. Kısaca, Nohutçu (2006)'nın da ifade ettiği gibi:

Mod 1" geleneksel araştırma tarzı ile disiplinler çerçevesinin dışına çıkmadan, o alanda daha önce konuşmuş kurallar ve çalışmalar çerçevesinde ve sadece alanın araştırmacıları tarafından gerçekleştirilir, "Mod 2" ise farklı disiplinler ve bilim dallarından, farklı enstitü ve üniversitelerden, hatta farklı ülkelerden yalnızca o araştırma için geçici olarak bir araya gelmiş (ad hoc) araştırmacı grubu tarafından gerçekleştirilir.

Yönetim alanında Mod 2 bilgi üretimi, bilginin arz tarafı olan akademisyen ile talep tarafını oluşturan kurumlar arasındaki iş birliği ile gerçekleştirilebilir. Öyle ki akademisyenlerin yöneticilerin deneyimlerinden, yöneticilerin de akademisyenlerin teorileştirdiği gömülü bilgilerden öğrenecekleri vardır. Uzun yıllar yönetim alanında istatistiksel olarak önemlilik testleri ile olgusal değişkenler arasındaki ilişkiler, teori üretme sürecinde kullanılmıştır (Partington, 2000). Mod 2 post akademik bilim olarak da adlandırılmaktadır (Ziman, 1996). Bu yönüyle post-modern bilgi üretim süreci olan Mod 2, post-modernizmin özelliklerini barındıran bir kültür olma niteliği taşımaktadır. Ele aldığı soruna, evrensel olarak uygulanabilecek çözümler üretme derdi olmadan, açıklamalarında çoğulcu ve muhtemel tutarsızlıklardan çekinmeyen bir tablo sergiler (Demirci, 2014).

Özellikle son yıllarda Türkiye’de de hızlı bir şekilde yaygınlaşan post-modern felsefenin metodolojiye yansımaları olarak ifade edebileceğimiz nitel araştırmaların bu bağlamda ele alınıp incelenmesi gerekmektedir. Nitel araştırma yaklaşımlarının her biri belirli bir felsefeye dayanmaktadır. İçerdiği felsefenin yeterince özümsememesi, araştırma sürecini sığlaştırıp yukarıda Mod 2 olarak ifade edilen perspektif yakalanamamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımlarını sadece teknik olarak ele alan çalışmalar süreci olumsuz etkilemektedir. Birbirinden farklı yaklaşımları (fenomenoloji, etnografi, durum çalışması, **gömülü teori**¹, biyografi/otobiyografi) içeren nitel araştırma metodolojisi her araştırması ile yeniden üretilme potansiyeli sağlayan zengin kaynak özelliği taşımaktadır. Ancak araştırmacı tarafından yeterince içselleştirilmeden uygulandığında, alanın sığlaşmasına sebep olurken haksız eleştirilere de maruz kalmaktadır. Doğru kullanımın artması ile hem akademiye hem de uygulayıcılara katkı sağlayacak olan bir nitel yaklaşım olan gömülü teori çalışmalarına ülkemizde 2013 sonrası rastlamak mümkün iken, yönetim ve organizasyon alanında nitel araştırma metodolojisinin kullanıldığı araştırmalarda rastlanılan yaygın bir yöntem olmasa da 1970’den itibaren ABD’de kullanılmaktadır. Aynı zamanda ABD’de Kasım 2004 yılında ilk sayısını yayınlayan “*The Grounded Theory Review*” disiplinler arası, çevrimiçi akademik bir dergi mevcuttur. Sosyal bilimler ve sağlık disiplinlerinde yoğunlaşan dergi her alandan akademik çalışmalara açık olduğunu belirtmektedir. Ancak dergide sadece Glaser ve Strauss (1967) ve daha sonra Glaser tarafından geliştirilen klasik yaklaşımla temellenmiş çalışmalara yer verilmektedir. (<http://groundedtheoryreview.com/>)². Glaser’in klasik/Ortodoks gömülü teori üzerine seminerler verdiği, kâr amacı gütmeyen bir organizasyon olan “Grounded Theory Institute” web sitesinde (<http://www.groundedtheory.com/>) gömülü teori,

Tüm araştırmalar “veride temellenir” ancak az sayıda çalışma teori üretir. Gömülü teori, tümevarımsal bir metodolojidir ve çoğu kişi tarafından nitel bir yöntem olarak ifade edilse de öyle değildir genel bir yöntemdir. Sistemik araştırmalardan, sistemik teori üretimidir.

¹ Grounded Theory, "temellendirilmiş kuram", "kuram oluşturma", "alt teori" ya da "gömülü teori" şeklinde çevrilmekle birlikte bu çalışmada, Glaser'in "her şey veridir" sözü dikkate alınarak, sosyal gerçekliğin bu verilerde saklı bir şekilde sürekli yeniden üretildiği anlayışıyla, nitel çalışmaların doğasına uygun olduğu düşünülen gömülü teori kullanılacaktır.

² Neden sadece Glaser tarafından geliştirilen yaklaşıma ait makalelere yer verildiği ilerleyen kısımlarda açıklanacaktır.

Kavramsal kategorilerin ortaya çıkmasına yol açan bir dizi araştırma prosedürüdür. Hem nitel hem de nicel verilerle kullanılabilir.

şeklinde özetlenmektedir. Farklı evrelerden geçen ve günümüzde olgun bir metodoloji olması beklenirken üzerinde hâlâ tartışmalar süren gömülü teorinin kullanımı bu çalışmada eleştirel olarak ele alınmıştır. Çalışma yönetim alanında yapılan gömülü teori araştırmalarının, *post-modern* ve *antipozitivist* duruş sergileyen *Mod 2 perspektifinde* yapılandırılmasına ihtiyaç duyulduğu kanaatiyle hazırlanmıştır. Ayrıca yönetim alanında bu yaklaşımı kullanmak isteyen araştırmacılara yol gösterici olmayı hedeflemektedir.

Araştırmacı paradigmasının (*araştırmacının dünyayı algılayış biçimini ele alan temel varsayımlar ve inançlar kümesi*) araştırma metodolojisini derinden etkilediği bir gerçektir. Bu gerçeğin, ülkemizde son yıllarda artan bir şekilde kullanılmaya başlanan nitel araştırma paradigmasının temellendirilmesine katkı sağlayacak şekilde kullanılabilmesi gayesiyle; bu çalışmada gömülü teori yaklaşımının ortaya çıkışı, temel felsefesi, geçirdiği süreçler ve uygulanmasına ilişkin literatür taraması verildikten sonra yönetim araştırmalarında kullanımı noktasında, öncelikle yaklaşımın yönetim gibi uygulamalı bir alanda yapılan araştırmalarda kullanıma uygunluğuna ilişkin literatür sunulmuş daha sonra Türkiye’de yaklaşımın yönetim araştırmalarında kullanım durumu ortaya konulmuştur.

Gömülü Teori Yaklaşımının Anlaşılma(ma)sı Üzerine

Barney Glaser ve Anselm Strauss'un medikal sosyolojide çığır açan çalışmaları “*The Discovery of Grounded Theory*”³ nin yayınlanmasının ardından 1960'ların ortalarında ortaya çıkan gömülü teori, araştırmacılar tarafından farklı yorumlanarak -bu araştırmanın yapılmasına temelde sebep olan unsur- uygulamada farklılaştırılmaya kadar giden bir serüvene sahiptir. Öyle ki ileride analizi verilecek olan, Türkiye kaynaklı çalışmalarda gömülü teori genel olarak bir teknik şeklinde ifade

³ Barney Glaser; Anselm Strauss ile 1967'de “The Discovery of Grounded Theory”i yazdığımında, Anselm bana “*Barney, zamanımızın 15 ila 20 yıl ötesindeyiz*” dediğini ve 15- 20 yıl sonra ise gömülü teorinin, hemşirelik, işletme ve eğitim disiplinleri arasında ciddi bir şekilde yaygınlaştığını, psikoloji, sosyoloji ve sanat gibi diğer sosyal-psikolojik odaklı disiplinler arasında ise daha az çalışıldığını ifade etmektedir (Glaser, 2010).

edilmiştir. Ancak bu çalışma, özellikle nitel çalışmaların bir felsefi duruş olduğu ve gömülü teorinin de bir paradigma olduğu kanaatiyle hazırlanmıştır. Kısaca gömülü teori yaklaşımının doğru/yanlış anlaşılmasının kökeninin de *yöntem, teknik, metodoloji, çerçeve, paradigma* kavramlarına ilişkin bir algı sorunu olduğu düşünülmektedir. Birbirinden derinlikli bu kavramlar bir paragrafta şu şekilde özetlenebilir:

Yöntem, bir araştırma projesinde kullanılan veri toplama yöntemini ifade etmek için kullanılır. Örneğin, *görüşme nitel bir yöntemdir ve anket, nicel bir yöntemdir*. **Teknik**, verileri anlamamıza yardımcı olan araçlardır. Örneğin, *küme analizi nicel bir tekniktir ve metin analizi nitel bir tekniktir*. **Metodoloji**, bir araştırma projesinde kullanılan araştırma yöntem ve tekniklerinin özel bir kombinasyonudur. **Çerçeve**, bir araştırmacının belirli bir projede takip etmeyi seçebileceği genel bir kılavuzdur. Örneğin, *eylem araştırması veya case study araştırması*. **Paradigma**, bir grup araştırmacı tarafından paylaşılan inanç ve uygulama sistemidir (Walsh vd, 2015).

Bu noktada Holton'un sorduğu gibi "**Gömülü teori bir yöntem, bir teknik, bir yöntem, bir çerçeve veya bir paradigma mıdır?**" (Walsh, 2015). Holton (2007) bu soruyu şöyle cevaplandırmaktadır:

Klasik gömülü teori, tüm verileri kullanan ve herhangi bir felsefi duruş benimseyen genel bir araştırma metodolojisidir. Bununla birlikte, gömülü teoriyi incelemeye ve kullanmaya devam ettiğimden, ampirik verilerde keşfedilen teori üretme paradigması olan aslında, bir metodolojiden daha fazlası olduğunu kabul etmeye başladığım uygulamadır.

Gömülü teori yaklaşımının farklılaşması süreç içinde, postpozitivist, nesnelci, yorumlayıcı, pragmatist, realist ve sembolik yorumlayıcı araştırmacılar tarafından kullanılan araştırma paradigmaları ile ilgili *ontoloji, epistemoloji ve metodoloji* arasındaki sınır ve ayrımları ortaya koymak için kullanılan terminoloji dizisine atfedilebilir (Holton, 2019). Bu temellerden birinin eksik olması paradigma diye bir şeyden söz edilmesini engeller. Dikeçligil, (2006-2009) durumu şu şekilde betimlemektedir:

Paradigmayı biçimlendiren ve onu diğerlerinden ayıran şey, en derinde yer alan varlığın mahiyetine ilişkin ontolojik sayılıdır. Ontolojik, epistemolojik ve metodolojik sayılılar arasındaki bağıntılara baktığımızda paradigmayı, güneş sistemine benzetebiliriz. Burada

sistemin güneşi, “Gerçeklik nedir? Gerçekliğin yapı taşı nedir?” gibi sorulara cevap veren ontolojik sayıltıdır. Epistemolojik ve metodolojik sayıltılar ise güneşe bağlı olarak belirli yörüngeleri izleyen gezegenler gibidir. Bu nedenle bir bilim anlayışının/paradigmanın ne olduğunu anlamamanın yolu, onun güneşinin ne olduğunu anlamaktan geçer. Güneşi olmayan bir ‘güneş sistemi’nden söz edebilir miyiz? Ontolojiyi yok sayarak, epistemolojik sorunları tartışmak sorunların derinleşmesinden ve çoğalmasından başka bir şeye yaramayacaktır.

Gömülü teori diğer nitel araştırmalarla karşılaştırıldığında, analitik bir prosedüre sahip olması nedeniyle farklı bir yere sahiptir. Ancak gömülü teori yaklaşımının kullanım sıklığı artmasına rağmen sıklıkla eksik ve yanlış uygulanmaya devam etmekte ve yeterince anlaşılmamaktadır. Buna rağmen son 25 yılda araştırma dünyasında kanonik⁴ bir statü kazanmıştır (Holton, 2019). 1980’den sonra en yaygın kullanılan nitel araştırma yaklaşımı olan gömülü teori (Walsh vd., 2015); büyük oranda “Glaser ve Strauss”, “Charmaz”, “Corbin ve Strauss” gibi farklı ekoller tarafından güncellenerek uygulanmış ve hem nitel hem nicel verilerin birlikte kullanılması sonucu çeşitlenmiştir (Timonen vd., 2018). Ancak Corbin ve Strauss (1990) gömülü teorinin 1967 yılında yayınlanandan farklı bir şey olmadığını sadece uygulamaya ilişkin yöntemin kendini geliştirdiğini ve detaylandırıldığını belirtmektedir. Pragmatizm ve sembolik etkileşimcilik felsefelerine dayanan gömülü teori diğer nitel yaklaşımlarda olduğu gibi zengin bir veri çeşitliliği (*belgeler, video kayıtlar, gazeteler, mektuplar ve kitaplar kısaca incelenen konuya ışık tutabilecek her şey*) sunmaktadır. Bu veri kaynaklarının hepsinin aynı şekilde kodlanması da kolaylığıdır. Yaklaşımı geliştiren Glaser ve Strauss bazı farklılıklar sunsa da ikisinin katkısını aynı derecede önemli bulan çalışmalar mevcuttur. Mesela, Romana vd. (2017); Strauss’un, nitel araştırmalarda güçlü bir geleneğe sahip olan Chicago Üniversitesi’nden mezun olduğunu, Glaser’in ise nicel yöntem ve ampirik bir bakış açısını etkileyen Columbia Üniversitesi’nden mezun olduğunu ve bu karmanın eşit katkısında ortaya çıktığını belirtmektedir. Bu doğrultuda, Glaser’in çizgisi, araştırmacının tarafsızlığını öne süren çok pozitif bir tutum benimseyip, *verilerin, er ya da geç, belirli bir*

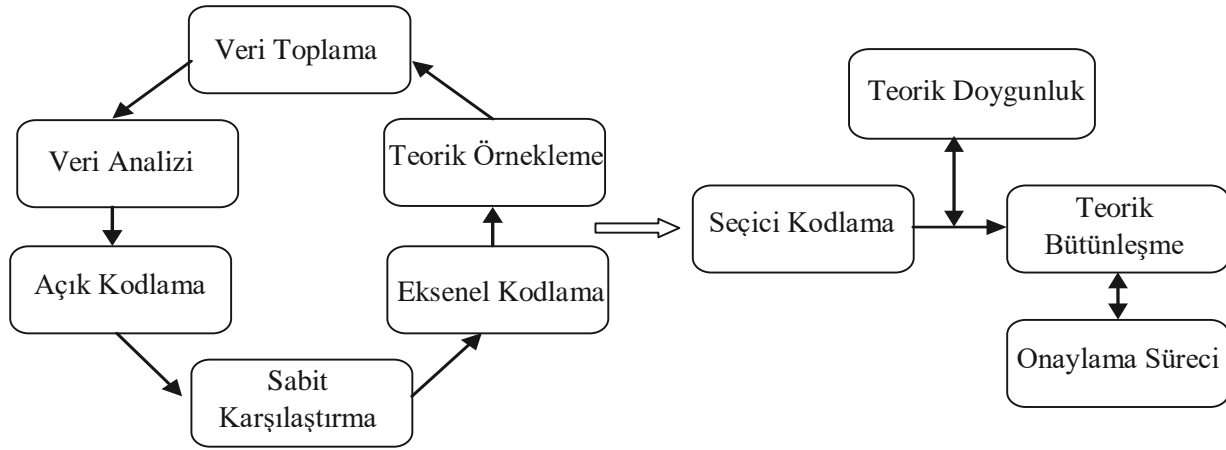
⁴ Kutsal

bağlamın gerçek durumunu keşfedilmesini sağlayacağına inanırken, Strauss ve Corbin, öznelci ve yorumlayıcı bir bakış açısıyla, araştırmacının yorumlamasının hem veri hem de teori oluşturma sürecinin temelini oluşturduğuna inanmaktadır.

Klasik gömülü teori yaklaşımı pozitivist ve objektivist iken yapısalcı yaklaşım, yorumlayıcı ve subjektivisttir. Ancak klasik yaklaşım epistemolojik olarak daha esnek olma özelliğine sahiptir. Araştırmacı istediği veriyi kullanabilir istediği yaklaşımı uygulayabilir (Connor vd., 2018). Neden? nasıl? kim? ve ne oldu? soruları Strauss ve Corbin'e (2008) göre kategorilerin, özelliklerin ve boyutlarını anlamak için gerekli olacak kaliteli bilgiye ulaşmak adına önemlidir

Bu noktada, gömülü teori iki ana akıma ayrılabilir, bunlardan ilki Glaser ve Strauss (1967) tarafından nitel araştırma yöntemi olarak tanıtılan yaklaşım ikincisi ise Strauss (1987) ve daha sonra Strauss ve Corbin (1998)'in genel anlayışı gözden geçirerek, veri analizini ayrıntılı prosedür ve teknik yaklaşıma bağlayan anlayıştır. Böylece ortaya “**Glaserian**” ve “**Straussian**” iki akım çıkmıştır. Straussian yaklaşım, analistlerin yapıyı süreçle nasıl, ne zaman, niçin, nasıl ve neyle ilişkilendirebilecekleri sorularına cevap verdiği için daha tutucudur. Straussian yaklaşım 3 temel kodlama süreci takip eder: **açık kodlama, eksenel kodlama ve seçici kodlama.**

Şekil 1'de Strauss'un gömülü teori adımları yer almaktadır. Literatürde buna benzer çok sayıda şekle rastlamak mümkündür ve bazı araştırmacıların kendi araştırma alanlarına uygun olarak yeniden tasarladığı da görülmektedir. Örneğin Rahmani ve Leifels (2018) yapı yönetimi alanı için önerdikleri hepten gitmeli (abdüktif) gömülü teori süreci, yukarıdakinden farklı olarak, başlangıç noktası, kavramı duyarlı hale getirme yani araştırmacı tarafından literatürün incelenerek araştırma sorusu bağlamında incelenecek kavramın araştırılması ve araştırma sorunun yeniden düzenlenmesi, döngüsel olarak sunulmuştur. Ardından görüşme sorularının oluşturulması gerektiği şekilsel olarak ifade edilmiştir.

Şekil 1. Strauss'un Gömülü Teori Adımları (Kaynak: Romana, Osinskib & Erdmann, 2017)

Hem “Glaserian” hem de “Straussian” yaklaşım, teorilerin verilerden çıkması gerektiğini savunan bir felsefiyi benimseseler de farklılık, analiz hakkındaki inanç ve yaklaşımlarda gizlidir. Yani temel sapma kaynağı, ontolojik veya epistemolojik olmaktan ziyade daha çok metodolojiktir. Gömülü teori sonucunda bir doğrulama işleminin yapılıp yapılmayacağı ikisi arasındaki çatışmanın temel kaynağıdır (Rahmani & Leifels, 2018). Yaklaşımın Strauss versiyonunda, **tümevarım, tümdengelim ve doğrulamanın kesinlikle gerekli** olduğunu vurgulanırken (Corbin & Strauss, 1990), Glaser versiyonunda **sadece tümevarım** vurgulanır (Glaser, 2010). Straussian yaklaşım, araştırmanın başlamasından önce bir hipotez oluşturması gerektiğini söyler, Glaserian yaklaşım, araştırma probleminin başlangıçta asgari olarak neredeyse hiçbir kavramsallaştırma veya araştırmacının zihninde yapılanma olmadan ele alınması gerektiğini savunmaktadır. Gömülü teori ile ilgili yapılmış çalışmalarda en fazla atıfı alan ve yaklaşımın ortaya çıkmasında yarı yarıya katkısı olduğu belirtilen ve sonrasında Glaser ile yolları ayrılan Strauss 1996’da hayata veda etmiş olsa da pragmatik yaklaşımıyla yeniden ürettiği gömülü teori anlayışına ilişkin çalışmalar devam etmektedir. Buna karşın Glaser de gömülü teori yaklaşımını yeniden şekillendirmeye, üretmeye devam etmektedir.⁵ Hem kendi hem de takipçileri tarafından ciddi oranda yeni çalışma yapılarak

⁵ Gömülü teoriyi araştırırken fark edilen ilginç bir hususu da burada belirtmeden geçememek gerekir. Literatür, yaklaşımın farklı formlarının ortaya çıkmasına sebep olarak, 1965 yılından sonra Glaser ve Strauss arasında yaşanan çatışmalardan kaynaklanıyormuş izlenimi vermektedir. Glaser, Columbia Üniversitesi’ndeki doktora çalışmasında aslında yöntemi geliştirdiğini

gömülü teoriye yeni bir perspektif kazandırılmaktadır. Bu amaçla çalışmanın başında belirtilen uluslararası hakemli *Grounded Theory Review* (www.qualifiedtheoryreview.com) adlı dergisi ve *Grounded Theory Institute* (www.qualifiedtheory.com) adlı araştırma ve eğitim kuruluşu ile dünyanın her yerinden araştırmacıyı gömülü teoriyi konuşmak ve tartışmak üzere ABD’de ağırlamaya devam etmektedir. Hulton (2011), “*The Autonomous Creativity of Barney G. Glaser: Early Influences in The Emergence of Classic Grounded Theory Methodology*” adlı çalışmasında, Glaser’in inanılmaz bir enerji ile yaklaşım üzerinde çalışmaya devam ettiğini ve “geçmişe bakmayı, yönümü geleceğe çevirdim” dediğini belirtmektedir.

Bu noktaya kadar sunulanların ışığında, yaklaşımın verdiği esneklik ve nitel araştırmanın doğası gereği gömülü teori araştırmacıların farklı uygulamalarına sebep olmuştur denilebilir. Bazı akademisyenler tam olarak bir metodoloji paketi olarak ele alıp tüm prosedürlerini uygularken diğerleri kendilerine göre yorumlayıp sadece bazı ilkelerini (*kodlama prosedürü*) kullandığından dolayı araştırma paradigmasında anlam kaymaları yaşanmıştır. Suddaby (2006), gömülü teori yaklaşımına ilişkin genel yanlış anlamalarını listeleyen “*What Grounded Theory Is Not*” adlı çalışmasında gömülü teorinin “ne olmadığını” ayrıntılı bir şekilde sıralamıştır. Suddaby (2006) çalışmasında gömülü teoriye ilişkin 7 temel yanlış algıya cevap vermektedir. Bunlar:

1. Gömülü teori, literatürü yok saymak için bir bahane değildir.
2. Gömülü teori, ham verilerin sunumu değildir.
3. Gömülü teori, teori test etme, içerik analizi veya kelime sayımı değildir.

ve daha sonra yorum ekleyen ve ek üç bölüm yazar Strauss’la paylaştığını ve çalışmanın orijinal fikrinin kendisine ait olduğunu, 1965 yılında bir sosyoloji dergisinde, birlikte yayınladıkları çalışmadan iki yıl önce, tek başına yayınladığını belirtmektedir. Ayrıca Glaser, “*Strauss Avrupa’dayken Discovery kitabının % 90’ını yazdım ve ona döndüğü zaman sürpriz bir hediye olarak verdim.*” demektedir. Araştırmacıların bazıları da Glaser’in orijinal yaklaşıma sıkı sıkıya sarılmasını ve tutarlı bir şekilde savunmasını çalışmanın ona ait olmasına yormaktadır (Holton, 2019; Simmons, 2010). “Strauss, yaklaşıma nitel bir kimlik kazandırmışken, Glaser “*herhangi bir epistemolojik perspektife açık olan her türlü veriyi kullanmaya yönelik genel bir metodolojiyi desteklediği entelektüel bir duruş*” olarak farklı bir paradigmadan okumaktadır (Holton, 2011). Buna ek olarak, literatürde, Glaser’i ön plana çıkaran makale, sempozyum ve seminer dikkati çekmektedir. Çalışmanın başında verilen “Grounded Theory Institute” de bu amaçla kurulmuş gibi görünmektedir. Araştırmacıların birbirine çok sayıda makale ile karşılık vermesi, bu çalışmanın hazırlanması sürecinde yazarın akademik etik, akademik eleştiri ve akademik nezaket olgularına yeniden yoğunlaşmasına sebep olarak farklı bir katkı da sağlamıştır. Bu farkındalık -çalışmanın çok ötesine geçme riski taşıdığı için- sonrası, başka bir çalışmaya bırakılmak üzere araştırmacı tarafından iz sürme şimdilik yarıda kesilmiştir. Bu noktada; “*kuramların oluşmasında akademik çatışmaların rolü*”, “*akademik eleştiri becerisinin teori üretmeyi nasıl etkilediği*” ya da “*bilimsel eleştiri ortamının kurumsallaşması*” gömülü teori yaklaşımıyla çalışılabilir.” önerisi bu çalışmanın uzak bir önerisi olarak değerlendirilebilir.

4. Gömülü teori, formül tekniğinin verilere basit olarak rutin uygulanması değildir.
5. Gömülü teori, mükemmel değildir.
6. Gömülü teori, kolay değildir.
7. Gömülü teori, metodolojinin yokluğuna bahane değildir.

Walter Fernandez, 50 yıllık geçmişe sahip olgun bir teori üretme metodolojisi olan gömülü teorinin hâlâ neden yanlış anlaşıldığını ve araştırmacılar tarafından neden yeterince faydalanılmadığını, araştırmacılar tarafından anlaşılmasına bağlamaktadır. Bununla beraber epistemolojik esnekliğe sahip olan gömülü teori yaklaşımını yorumlayıcı, pozitivist ve eleştirel araştırmacılar tarafından başarılı bir şekilde kullanılabilir genel bir yöntem olarak değerlendirmektedir (Walsh vd., 2015). İlginç bir şekilde doğasındaki esnekliğin zayıf anlaşılması eksik ve karışık bir araştırma tasarımına sebep olmaktadır. Böylesi bir tutumla yazılan makalelerin ve kafası karışık hakem ve editörler tarafından değerlendirilmesi ortaya istenmeyen, gözlemediğimiz sonuçları çıkarmaktadır.

Timonen vd. (2018), “Gömülü teori yöntemi yaygın olarak uygulanır, fakat sıklıkla yanlış anlaşılır.” diye başladıkları çalışmalarında; gömülü teori yaklaşımına ilişkin mitleri şu şekilde sıralamaktadır:

- Gömülü teori, tamamen ayrıntılı teori üretmelidir.
- Gömülü teori, literatür ve mevcut teori ile etkileşmelidir.
- Veri toplama ve analiz her zaman peş peşe olmalıdır.
- Kodlamak aşırı zaman tüketir.

Esnek bir yapıya sahip olan gömülü teori paradigmasının verdiği özgürlük karşısında, araştırmacıların sorumluluk bilinciyle yaklaşması gerekirken, aksine esnekliğin verdiği özgürlük kötüye kullanılarak bazı adımlar ihlal edilebilmekte ve okuyucu yanlış yönlendirilmekte ya da “jargonize etme” çabasıyla bir tür meşruiyet kazanmak için uğraşlabilmektedir (Walsh vd., 2015). Gömülü teori yaklaşımının farklılaşmasının altında yatan nedenlerden biri de pozitivism, sembolik etkileşimcilik, yapısalcılık, eleştirel gerçekçilik gibi felsefe akımlardan etkilenen araştırmacıların

yaklaşımı yeniden üretmeleri olmuştur. Glaser ve Strauss (1967)'e göre iyi bir teori, gelecekteki olguları öngörebilme özelliği taşıırken gömülü teori araştırmacısı, “*verileri kavramsallaştırma, karışıklığa tahammül etme ve karışıklığın sebep olduğu gerilemeye tahammül etme*” yeteneğine sahip olmalıdır (Glaser, 2010).

Peki hangi yaklaşım benimsenmelidir? sorusunun cevabı ise **araştırma sorununun niteliği ve araştırmacının özel tarzına bağlıdır**. Ancak şunu belirtmek gerekir ki Glaser ve Strauss'un 1967'de ortaya koydukları yaklaşımda zaten araştırmacıya esnek bir alan sunmaktır (Rahmani & Leifels, 2018). Kısaca, verilerin doğal bir şekilde zorlamadan ortaya çıkmasını sağlayan, mevcut teorileri dışlamayan ya da ona yaslanmayan ancak araştırmanın her aşamasında araştırmacının kendisini sorgulaması, denetlemesini ortaya çıkan kavramların verilerden mi kendi önyargılarından mı kaynaklandığını durup düşünmesini gerekli kılan bir yaklaşımdır. Bireyin benimsediği felsefe nasıl ki onun paradigmasını derinden etkiliyorsa bilim insanının da benimsediği felsefe araştırma metodolojisini doğrudan etkilemektedir.

Yönetim Araştırmalarında Gömülü Teori Yaklaşımının Kullanımı

Bu bölümde, Türkiye'de yönetim alanında, gömülü teori yaklaşımı kullanılarak yapılan çalışmaların genel değerlendirmesi sonrası, yapılan çalışmaların sınırlı sayıda olması ve kullanılan yönteme ait uygulama noksanlıkları dikkate alınarak, Türkiye dışı çalışmalarda yaklaşımın kullanımı ve yönetim alanında uygulanabilirliği ve alana katkıları üzerine geleneksel derleme sonrası ulaşılan değerlendirmelere yer verilmiştir.

Araştırma paradigması, bir araştırmacının sosyal bir çalışmayı yürütürken *sosyal olayları anlamak, araştırma amaçlarını test etmek ya da bir teori oluşturmak* açısından nasıl bir yol izlemeleri gerektiğini etkiler. Yani paradigma olası bu üç durumdan hangisine odaklandığını ya da odaklanacağını da şekillendirir. Bu amaçla en baştan araştırma paradigmasının belirlenmesi gerekir. Araştırmacının kendini fark etmesi anlamında da değerli bir süreçtir.

Pozitivist bir duruş benimseyen araştırmacı, sosyal bilimlerde davranışları anlama çabasında doğa bilimci gözlüğünü takarak bilimsel araştırma sürecini gerçekleştirir. Ontolojik olarak bu duruşun kilit ifadesi, sosyal davranışların dışsal olduğu ve ancak nesnel yöntemlerle ölçülebileceğidir. Epistemolojik olarak da pozitivist bu duruşta bilgi, bilimsel olarak sayısal ölçümler geliştirilerek üretilir iddiasıdır (Rahmani & Leifels, 2018). Uzun yıllar -ve hâlâ- baskın bu duruşun gözlüğünü yönetim bilimciler de takarak örgütlerde tutumları test etmeye odaklanmışlardır. Ancak karmaşık sosyal gerçeklerin ve göreceli bir sosyal dünyanın ürünü davranışları ve tutumları sadece pozitivist bir bakışla anlamak/anlamlandırmak mümkün olmamaktadır. Bu bakış açısını savunan yorumlayıcılar ise gerçegin, basit olmadığını araştırmacı tarafından bir raporla açıklanıp, tanımlanamayacağını çünkü gerçegin etkileşim, iletişim ve uygulama ürünü olduğunu savunmaktadırlar. Ontolojik olarak yorumlayıcılar bu anlayışla, gerçegin nesnel ve tek olduğunu çürütmektedirler. Çünkü onlara göre gerçek, sosyal aktörler ve insanların algıları ile üretilirler. Epistemolojik olarak da sosyal gerçekleri anlamak için oldukça ayrıntılı anlatı formlarının analizini kullanırlar. Pozitivist duruştan, yorumlayıcı duruşa kayışın hızla olmasa da artarak devam ettiği söylenebilir. Ancak yine de yorumlayıcı yaklaşım için en temel eleştiri geliştirilen teorilerin genellenemeyeceği ve evrenselliğinin yetersiz olduğudur. Gerçegi anlamının tek yolu olduğuna inanan pozitivistten, dinamik ve karmaşık etkileşimlerden oluşan gerçegi kesin olarak test etmenin mümkün olmadığına inanan yorumlayıcılığa kayan bu perspektiften yönetim çalışmaları da etkilenmektedir.

Bu noktada yukarıda önemli ölçüde vurgulanan, Glasser ve Strauss'un sosyal davranışın sosyal yapısını, bireylerin etkileşiminin dinamik yapısını ve insanların dünyayı anlamlandırmasını yorumlarken, sembolik etkileşimcilikten etkilenerek geliştirdikleri gömülü teori (Kempster & Parry, 2011), teori oluşturmak için döngüsel bir yineleme sunan, bütünsel bir metodolojidir.

Gömülü teorinin yönetim araştırmalarında kullanımı noktasında, ABD merkezli yönetim ve organizasyon dergilerinde kullanımı, özellikle 1970'den sonra dikkat çekmektedir. Bu büyük bir

oranda nitel araştırma metodolojisine olan ilginin artmasıyla ilgili görünmektedir. Çünkü 1979'da *Administrative Science Quarterly* dergisinde nitel araştırma yöntem ve stratejileri ile ilgili bir özel sayı yayımlanmıştır. 1983'de ise Avrupa'da *Journal of Management Studies* dergisinde benzer bir sayı yayımlanmıştır (Locke, 2001).

Nitel araştırma yaklaşımları içerisinde analitik yapısıyla farklılık arz eden gömülü teori yaklaşımı, genellikle, hipotezleri doğrulamak için nicel araştırmanın yaygın olduğu yönetim alanında nitel teori geliştirme çalışmalarında, metodolojik bir meşruiyet kaynağı olarak kullanımı daha yaygındır (Sato, 2019). Ancak Rahmani ve Leifels (2018)'in Locke (2001), Goulding (2002) ve Bryman (2003)'dan aktardığına göre yönetim ve organizasyon alanında, yukarıda açıklanmaya çalışılan iki farklı yaklaşımdan hangisinin uygulanacağına ilişkin kesin olarak tanımlanmış ve belirlenmiş bir ölçüt söz konusu değildir. Ayrıca gömülü teorinin bu alanda uygulaması zor (Partington, 2000) ve şaşırtıcı (Rahmani & Leifels, 2018) olduğu belirtilmektedir.

Yönetim ve organizasyon araştırmaları gömülü teoriye özgü belirsiz ve yaratıcı sürece dayanarak, teori üretmekten ziyade formal, ampirik verilerden teori üretmeyi gerektirir görüşü hakimdir. Bu noktada Corbin ve Strauss, tüm sosyal bilimler disiplinlerinde nitel araştırmacıların ihtiyaçlarını karşılamak için evrensel bir süreç sağlamayı amaçlamışlardır (Rahmani & Leifels, 2018). Corbin ve Strauss'un sunduğu bu evrensel süreç, günümüzün karmaşık ve dinamik dünyasında, yöneticilerin gerçek sorunlarıyla başa çıkmalarına yardımcı olmak için daha az hipotez testi ve daha sistematik gözlem gerekliliğiyle (Hayes, 2000), kullanılabilir bir yaklaşımdır. Gömülü teori yaklaşımı, çeşitli kaynak ve kanıtlardan (belgeler, arşiv kayıtları, eserler, röportajlar, toplantıların transkriptleri, anket cevapları, saha gözlemleri, vs.) verimli iç görüler üretme özelliğine sahip olması nedeniyle araştırmacının, gerçekliğin bütünsel ve anlamlı özelliklerini gruplandırmasına ve dolayısıyla karmaşık sosyal olayları anlamasına olanak vermekte ve ampirik verilerin bağlamsal analizine izin vererek ve ondan teori inşasını kolaylaştıran keşif odaklı bir yaklaşımdır (Binder & Edwards, 2010).

Seidel ve Recker (2009) gerçekleştirdikleri “*Using grounded theory for studying business process management phenomena*” adlı çalışmada iş süreçleri yönetimi alanında tümevarımsal bir yaklaşım olan gömülü teori yaklaşımının çeşitli verileri sürece katma fırsatı vermesi, üçgenleştirme (açık, eksenli ve seçici kodlama) ile araştırmacıların olguya ilişkin bakış açılarını kavramsallaştırarak ortaya koyması nedeniyle, uygun olduğunu belirtmektedirler. Bazı çalışmalarda (Bamford, 2008) veri toplama (dökümanlar, görüşmeler ve gözlemler) ve analiz etme noktasında kısmi gömülü teori kullanıldığını belirten ifadeler rastlamak mümkündür. Çünkü gömülü teori veri analizi etme noktasında ayrıntı sunmakta, bu da araştırmacılara kolaylık sağlamaktadır.

Kempster ve Parry (2011) tarafından, örgütsel liderlik alanının gömülü teorinin kullanımı üzerine yapılan çalışmada, yaklaşımın bu temaya uygun olduğu, bununla birlikte yazarlar, varsayımsal geleneğin dışında ve istatistiksel doğrulama yapılmadığından yöntemin eleştirilenlerin hedefi olabileceğini vurgulamaktadırlar. Bu yönüyle Strauss ve Corbin (2008) tarafından belirtilen ve bu çalışmada sunulan, kodlama tekniklerinin, temel teori oluşturma sürecine daha fazla güvenilirlik sağlama işlevine sahip olduğunu, nadir de olsa bazı durumlarda istatistiksel araçları kullanmanın bir olasılık olduğu belirtilmektedir. Yönetim araştırmalarında özellikle liderlik çalışmalarında karşılaştırmalı ve nicel metodolojinin baskın olması; nitelin, nicelin “*fakir kuzeni*” olarak görülmesi ve pozitivist bakış araştırmacılarının anlayışında kaymalara sebep olmaktadır. Baskın epistemoloji, ontolojiye galebe çalmakta istatistiksel testlerle sınırlanmayan çalışmaların gerçekliği sorgulamaktadır. Bu noktada gömülü teori, eleştirel gerçekçi bir çerçeveye güçlendirilmelidir. Kempster ve Parry (2011) gömülü teorinin epistemolojik temelini netleştirerek, araştırmacılar çok daha güvenli hale getirebileceğini bununla *'doğru şeyleri yapmak'* (ontolojik olarak) ve *'şeyleri doğru yapmak'* (epistemolojik olarak) noktasında epistemolojiden ziyade ontolojiye önem veren eleştirel gerçekçilik ile sağlanabileceğini ifade etmektedir.

Yönetim araştırmalarında, Glaser ve Strauss (1967) son yıllarda bile ilgi görmeye devam etmektedir ve deneysel araştırmalar yayınlayan “*Academy of Management Journal (AMJ)*,”

Administrative Science Quarterly (ASQ), Organization Science (OS), Strategic Management Journal (SMJ)” dergilerinde atıf almayı sürdürmektedir. Gömülü teoride temel olan Glaser ve Strauss’un (1967) yaklaşımı dışında farklı yaklaşımlar da mevcuttur. Charmaz’ın yapısalcı bakışla geliştirdiği de eklenirse, yönetim çalışmaları literatüründe üç temel gömülü teori yaklaşımı vardır. Bu nedenle, genellikle, hipotezleri doğrulamak için nicel araştırmanın yaygın olduğu yönetim araştırması alanındaki nitel teori geliştirme çalışmalarında metodolojik bir meşruiyet kaynağı olarak kullanılır. Strauss ve Corbin (1990)’in metodu, kodlama ve diğer analitik süreçleri diğer perspektiflerden daha ayrıntılı olarak öngörmektedir. Ancak, bu görgül araştırmalara yeterince yansıdığı anlamına gelmemektedir. Buna karşılık, ikinci bakış açısı, Strauss ve Corbin (1992), teorilerin doğrulanması üzerinde odaklanmaktadır, bu nedenle kodlama ve analitik süreçleri detaylandırmıştır. Glasser (1992) bu detaylı süreci eleştirerek tümevarımla teori oluşturmanın önemli olduğunu vurgularken, Strauss ve Corbin (1990)’in perspektifi sadece tümevarım değil aynı zamanda tümdengelim ve doğrulamaya da odaklanmaktadır. Glaser ve Strauss arasındaki çatışma üçüncü bir bakış açısının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Charmaz (2006), yapısalcı bir bakış açısıyla yaklaşımı yeniden inşa etmiştir. Ona göre anlam, araştırmacılar ve katılımcılar tarafından karşılıklı yorumlama yoluyla oluşmaktadır (Sato, 2019). Veri toplama, kodlama, diğer veri kaynakları ve kavramlarla karşılaştırılmanın döngüsel bir süreç içinde, her aşamada geliştirilen kavramların alternatif açıklamalarını araştırarak teorinin testi gerçekleştirilir. Diğer araştırma yaklaşımlarında olduğu gibi burada da teoriyi oluşturan veriler değil araştırmacıdır. McAdam vd. (2008) stratejik toplam kalite yönetiminin uygulamaya dönük, bütünsel ve bütünleştirici olduğundan dolayı gömülü teori için son derece uygun olduğunu belirtmektedir. Benzer şekilde Partington (2000), çalışmanın giriş kısmında da değinilen, akademi ile uygulama arasındaki uçurumu ortadan kaldıracak bir yaklaşım olan Mod 2 yönetim araştırmaları için de uygun olduğunu ve planlanan örgütsel değişim ilkelerini uygulamak isteyen yöneticiler için teori geliştirmek amacıyla kullanılabileceğini belirtmektedir.

Yönetim ve organizasyon alanında teori oluşturma çabası daha çok sosyalleşme, karar verme, değişim, liderlik gibi konuları içermektedir. Bunun yanı sıra birey, grup ve örgüt düzeyinde meydana gelen etkileşimler ile formal organizasyonlar içinde gömülü olan informal davranışlar alanın çalışma konularından bazılarıdır. Gömülü teori, etkileşimcilik mirası ile karmaşık yönetim ve organizasyon konularında çalışmak için oldukça uygun görünmektedir (Kempster & Parry, 2011). Karşımıza çıkan esas sorun ise benimsenecek yaklaşımın neden ve nasıl uygulandığının farkında bir araştırmacı profilinin varlığıdır.

Türkiye’de Yönetim Araştırmalarında Gömülü Teori Yaklaşımının Kullanımı

Bu bölümde, Türkiye’de yönetim bilimi alanında yapılan araştırmalarda gömülü teori yaklaşımının kullanımı nasıldır? sorusu cevaplanmaktadır. Bu amaçla, Türkçe yazılmış ve Türkiye’deki dergilerde yayımlanmış olan makalelere ve lisansüstü tezlere ulaşılmaya çalışılmıştır. 1-19 Kasım 2019 tarihleri arasında, ULAKBİM Keşif, Google Scholar, TR Dizin, DergiPark, ve YÖK Tez Merkezi; “gömülü teori” “grounded theory” “temellendirilmiş kuram” anahtar kelimeleri kullanılarak taranmıştır. Tarama sonrası bulunan çalışmaların, yönetim ve organizasyon alanında olması ve gömülü teori yöntemi kullanılarak yapılmış olması çalışmaya dâhil edilme kriteri, diğer alanlarda yapılmış olması, geleneksel derleme olması ve tam metine ulaşılamamış olması kapsam dışı bırakma kriteri olarak değerlendirilmiştir. İlgili veri tabanlarından ayrı ayrı elde edilen makalelerden birbirinin tekrarı olanlar çıkarıldıktan sonra; *başlık, anahtar kelime, evren örneklem ve metodoloji* bağlamında değerlendirilen çalışmalardan sadece 8 makale (Koç & Demir, 2013; Faiz & Üner, 2015; Kutluk & Arpacı, 2016; Ünal & Çatı, 2016; Ertem & Kılınç, 2018; Koyuncuoğlu & Tekin, 2019; Acar & Acar, 2019; Erdoğan & Acar, 2019) araştırmaya dahil edilmiştir⁶. 8 makale ayrı ayrı incelenip, metodoloji kısmı analiz edilmiştir. Böylece gömülü teori yaklaşımını ilgili çalışmanın, belirli değişkenler bakımında kullanımı analiz edilmiştir.

⁶ Araştırmacının kapsam dışı bıraktığı makalelerin dışında, teknik nedenlerle göröl(e)meyen makale ve tezlerin olması muhtemeldir.

Tarama sürecinde; psikoloji ve eğitim alanında diğer alanlara nazaran gömülü teorinin yaygın şekilde kullanıldığı belirlenmiştir. Ancak bazı çalışmalarda gömülü teori yaklaşımı kullanıldığı belirtilse de yaklaşımın yukarıda belirtilen hususlar noktasında tatmin edici şekilde uygulanmadığı görülmüştür. Bazılarının ise sadece anahtar kelimelerinde “gömülü teori” yer almaktadır. Spor [*Gömülü Teori: Spor Bilimlerinde Kullanılabilirliği* (Aksakal & Kırkaya, 2013)] ve hemşirelik alanlarında [*Hemşirelik Araştırmalarında Gömülü Teori Yaklaşımı* (Manav, 2019)] derleme türü çalışmalara rastlanmış olup ilgili alanlarda sınırlı sayıda olduğu belirtilmektedir. Ancak yaklaşımın geliştirilmesinden bu yana sağlık ve hemşirelik alanında ABD’de yaygın biçimde kullanıldığı belirtilmektedir.⁷ Çalışmasının konusu olan yönetim alanında kullanımına ilişkin yapılan taramada ise 8 (Koç & Demir, 2013; Faiz & Üner, 2015; Kutluk & Arpacı, 2016; Ünal & Çatı, 2016; Ertem & Kılınç, 2018; Koyuncuoğlu & Tekin, 2019; Acar & Acar, 2019; Erdoğan & Acar, 2019) çalışmaya ulaşılmıştır. Tablo 1 ve Tablo 2’de bu çalışmaların gömülü teori yaklaşımını kullanma durumları bazı değişkenler bağlamında verilmiştir.

⁷ Daha önce de belirtildiği gibi Barney Glaser; Anselm Strauss ile 1967’de “The Discovery of Grounded Theory”i yazdığımda, Anselm bana “Barney, zamanımızın 15 ila 20 yıl ötesindeyiz” dediğini ve 15- 20 yıl sonra ise gömülü teorinin, hemşirelik, işletme ve eğitim disiplinleri arasında ciddi bir şekilde yaygınlaştığını, psikoloji, sosyoloji ve sanat gibi diğer sosyal-psikolojik odaklı disiplinler arasında ise daha az çalışıldığını ifade etmektedir (Glaser, 2010).

Tablo 1. Ulaşılan 8 Çalışmanın Gömülü Teori Yaklaşımını Kullanma Durumu

Çalışma	Belirtilen Amaç	Belirtilen Araştırma Tasarımı	Veri Kaynağı	Benimsenen GTY
Koç ve Demir (2013)	Keşif	Tek durum çalışması	Görüşme	Strauss ve Corbin (1990) Charmaz (1998)
Faiz ve Üner (2015)*	Keşif	Çoklu durum çalışması	Görüşme ve Web sitesi	Strauss ve Corbin (1990)
Kutluk ve Arpacı (2016)	Keşif	Tek durum çalışması	Şikâyet Metinleri	Belirtilmemiş
Ünal ve Çatı (2016)	Keşif	Tek durum çalışması	Görüşme	Corbin ve Strauss (1990)
Ertem ve Kılınç (2018)*	Keşif	Tek durum çalışması	Görüşme	Corbin ve Strauss (1990)
Koyuncuoğlu ve Tekin (2019)*	Keşif	Çoklu durum çalışması	Görüşme	Corbin ve Strauss (1990) ⁸
Acar ve Acar (2019)	Keşif	Tek durum çalışması	Görüşme	Corbin ve Strauss (1990)
Erdoğan ve Acar (2019)	Keşif	Tek durum çalışması	Görüşme	Belirtilmemiş

*Doktora tezinden üretilmiştir.

Tablo 1 ve Tablo 2’de görüleceği üzere çalışmalar, gömülü teori yaklaşımının kullanım amacı, araştırma tasarımı, veri kaynağı ve benimsenen gömülü teori yaklaşımı bağlamında incelenmiştir.

Ulaşılan bu çalışmalarda hem araştırmanın nasıl uygulanacağına yol gösteren nitel bir araştırma stratejisi hem de toplanan veriler için bir analiz tekniği olarak kullanılan gömülü teorinin, araştırmaların bir kısmında bir *desen olarak değil* bir *çözümleme tekniği* olarak kullanıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte çalışmaların bir kısmında ise niçin ve nasıl kullanıldığı yeterince gerekçelendirilmemiştir (Tablo 2). Bu noktada yaklaşımın henüz tam anlamıyla araştırmacılar tarafından içselleştirilmediği söylenebilir. Doktora tezinden üretildiği belirtilen çalışmaların yaklaşımı benimseme, uygulama noktasında daha etkin ve sistematik olduğu belirlenmiştir. Genel olarak tek durum çalışmasının kullanıldığı çalışmalar, keşif amaçlıdır. Yaygın şekilde, görüşme veri kaynağı olarak kullanılmış; gömülü teorinin, zengin veri çeşitliliği sunması atlanmıştır.

Yapılan çalışmalarda (Tablo 1), araştırmacıların tamamı hangi gömülü teori yaklaşımını benimsediklerini belirtmese de belirtenlerin tamamı Strauss ve Corbin’ e atıf yapmıştır. Benzer şekilde, Sato (2019) tarafından Japonya’da yapılan bir araştırmada yönetim alanında en sık kullanılan gömülü teori yaklaşımı Strauss ve Corbin’e ait yaklaşımdır. Arık ve Arık (2016) da

⁸ Araştırmada özellikle belirtilmemiş ancak izlenen yol Strauss yaklaşımıdır.

Türkiye’de yapılmış sosyoloji alanındaki çalışmalarda kullanılan gömülü teorinin verilerin analizi için ve çoğunlukla Strauss ve Corbin’e (1998) atıfla Açık, Eksensel ve Seçici kodlama çerçevesi kullanıldığını tespit etmiştir. Bu da önemli ölçüde nicel paradigmadan gelen araştırmacıların prosedürel yaklaşıma sempati göstermesinden kaynaklanıyor olabilir. Ancak hiçbir yaklaşımı benimsemeyen ya da kodlama sürecini eksik yapan araştırmalar da mevcuttur. Bu noktada, Glaser ve Strauss (1967) yaklaşımının yeni teorilerin gelişimi için veri analizinde esnekliğe sahip olduğunu hatırlamakta fayda vardır.

Arık ve Arık (2016), Türkiye’de gömülü teorinin, teori inşa etmeye yönelik ve veri toplama/analiz etme süreci olarak iki türlü ele alındığını belirtmektedir. Sosyoloji alanında gömülü teori kullanıma odaklanan çalışmada teori oluşturmak amacıyla yaklaşımın kullanılmadığını sıklıkla verileri analiz etme stratejisi olarak kullanıldığını tespit edilmiştir. Çalışmalarda, Charmaz’a yönelik referansın az olduğu, Charmaz’ın inşacı yaklaşımı Türkiye’de yer bulamamış ve verileri kodlama stratejisi olarak da Charmaz’ın tekniği kullanılmamıştır. Burada ilginç bir detay, Glaser (2002) “*Constructivist Grounded Theory?*” adlı makalesiyle Charmaz’ın inşacı yaklaşımına eleştirerek gömülü teorinin ilk halini savunmaya devam etmektedir. Benzer bir bulgu Sato (2019) tarafından Japonya’da yapılan çalışmada da mevcuttur.

Tablo 2. Ulaşılan 8 Çalışmanın Gömülü Teori Yaklaşımını Neden ve Nasıl Kullanıldığının Açıklanması

Çalışma	Neden Gömülü Teori Kullanıldığını Gereçelendirme	Nasıl Kullanıldığını Açıklama
Koç ve Demir (2013)	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Faiz ve Üner (2015)*	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Kutluk ve Arpacı (2016)	Belirtilmiş	Belirtilmemiş
Ünal ve Çatı (2016)	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Ertem ve Kılınç (2018)*	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Koyuncuoğlu ve Tekin (2019)*	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Acar ve Acar (2019)	Belirtilmiş	Belirtilmiş
Erdoğan ve Acar (2019)	Belirtilmemiş	Belirtilmemiş

*Doktora tezinden üretilmiştir.

Yapılan çalışmalarda, gömülü teori ile birlikte; içerik analizi, örnek olay, fenomenolojinin de kullanıldığı görülmektedir. Kocabıyık (2015), nitel araştırma desenlerinde farklı yöntemleri birleştirerek kullanmanın tercih edilen bir yol olduğunu, bu amaçla olguları yorumlamada

fenomenoloji ve gömülü kuram birleştirilerek kullanmanın araştırmayı güçlendirebileceğini, elde edilen veriler ile daha sağlıklı analiz ve yorumlamalar yapılabileceğini belirtmektedir.

Doktora tezlerinde durumu tespit etmek amacıyla yapılan taramada, Aydın ve diğerleri (2018) tarafından, 2006 ve 2016 yılları arasında Türkiye’de yazılan doktora tezlerinin bulguları, araştırmacılar için alanın konu, yöntem ve analiz teknikleri bağlamındaki mevcut eğilimlerinin incelendiği, “*Türkiye’de Yükseköğretim Yönetimi Alanında Üretilen Doktora Tezlerine İlişkin Bir İnceleme*” adlı çalışmada incelenen 61 doktora tezinden sadece 18 adedi nitel olup bunların ise sadece 2 adedinde gömülü teori deseninin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak, bu çalışma için Kasım 2019 tarihinde yapılan taramada, 2016-2019 yılları arasında sayının 9 olduğu tespit edilmiştir. İlgili tezlerin ise 5’i (Ünal, 2019; Usgurlu, 2018; Koyuncuoğlu, 2018; Ertem, 2017; Çelik, 2016) yönetim alanındadır. Yukarıda incelenen 8 çalışmadan bir kısmı doktora tezinden üretilmiş çalışmalardır. Burada dikkat çekici olan bulgu ise doktora tezi düzeyinde yapılan çalışmalarda yaklaşımın daha etkin ve sistematik kullanıldığıdır. Bu durum yaklaşımın etkin kullanımı adına, yeni çalışmaların araştırma paradigmasına uygun yapılacağının bir öncülü olarak değerlendirilmektedir.

Sonuç ve Geleceğe Bakış

Benimsediği felsefi yaklaşım ile araştırmacıya özgün ve esnek bir araştırma süreci sunan gömülü teori yaklaşımına ilişkin farklı bakışlar ve bu bakışların altında yatan nedenlerin açıklanmaya çalışıldığı bu çalışmada, yaklaşımın yönetim alanında kullanımına ilişkin literatürün olumlu bir tutum sergilediği söylenebilir.

Çalışmada incelenen sınırlı sayıda makale ile Türkiye’de yönetim araştırmalarında gömülü teorinin daha çok veri analiz tekniği olarak kullanıldığı, sistematik bir süreç sunan Strauss ve Corbin yaklaşımının tercih edildiği, genel olarak tek durum çalışması olduğu ve veri kaynağı olarak görüşmenin kullanıldığı tespit edilmiştir. Araştırmacıların yaklaşımı neden ve nasıl kullandığına

ilişkin açıklamalarının çalışmalarda mevcut olduğu, gömülü teori ile birlikte fenomenoloji, içerik analizi, örnek olayın kullanıldığı belirlenmiştir.

Gömülü teori metodolojik meşruiyet kazanmak amacıyla uygulanacak analitik bir yaklaşım değildir. Bunun yanı sıra rutin bir veri analizi tekniği değil, bir araştırma felsefesidir. Gömülü teori çalışmayı düşünen araştırmacılar için onları bekleyen pek çok risk olduğunu da hatırlatmakta fayda vardır. Herhangi bir metodolojiyi kutsamak yerine araştırmanın amacına uygun yöntem ve tekniğini benimsemek esastır. Dikeçligil'in (2006-2009) dediği gibi *“nitel araştırma paradigma ile ilgilenmek, buzdağın görünen kısmı ile yetinmemek demektir ve normal araştırma sürecinde gerçekleşen her faaliyet paradigmanın bütün bileşenleri ile temellendirildikçe anlam kazanacaktır.”* Bütüncül yeni sosyal bilim paradigmasının epistemolojik kabullerinden biri olan *“bilimsel bilgiler nicel olabildiği gibi nitel de olabilir: Birinden birini yok saymak mümkün değildir.”* Bu nedenle yöntem fetişi değil bilim felsefesi ve etiği doğrultusunda hareket etmeyi başarmak gerekmektedir. Ayrıca nitel araştırma paradigmasına ilişkin olumlu tutumun henüz tam anlamıyla kazanılmadığı ülkemizde, gömülü teori metodolojisini iyi anlamak ve onun felsefesine uygun esnek ve yaratıcı çalışmalar ortaya koymak akademik sorumluluktur. Bunun yolu ise çalışmalarda araştırma planlamasının etkin yapılması ve kullanılan metodolojinin derinlemesine irdelenmesidir.

Türkiye’de yönetim alanında çalışan araştırmacılara, gömülü teori yaklaşımının etkileşimli alanlar için uygun olması nedeniyle kullanımı önerilebilir. Ancak ondan önce yaklaşımın ontolojik, epistemolojik ve metodolojik olarak anlaşılması sağlanmalıdır. Özellikle doktora düzeyinde, bilim felsefesi ve nitel araştırma yaklaşımları araştırma yöntem ve teknikleri ile birlikte verilmelidir. Ek olarak, gömülü teoride “Glaserian” ve “Straussian” yaklaşımlarının ayrı ayrı ele alınıp incelendiği, bilimsel etkinlikler ve çalışmaların faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynaklar

- Acar, P. & Acar, A. Z. (2019). İşletmelerde uzaktan çalışanların yönetilmesi: lojistik sektöründe nitel bir alan araştırması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(4), 514-526.
- Aksakal, N. & Kırkaya, İ. (2013). Gömülü teori: spor bilimlerinde kullanılabilirliği. *CBÜ Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 8(1),1-10.
- Arık, F. & Arık, I. A. (2016). Grounded teori metodolojisi ve Türkiye’de grounded teori çalışmaları. *Akademik Bakış Dergisi*, 58, 285-309.
- Aydın, A., Selvitopu, A. & Kaya, M. (2018). Türkiye’de yükseköğretim yönetimi alanında üretilen doktora tezlerine ilişkin bir inceleme. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 8(2), 305-313.
- Bamford, D. (2008). The use of grounded theory in change management research. *Journal of Change Management*, 8(2), 111-121.
- Binder, M., & Edwards, J. S. (2010). Using grounded theory method for theory building in operations management research a study on inter-firm relationship governance. *International Journal of Operations & Production Management*, 30(3), 232-259.
- Connor, A. O., Carpenter, B., & Coughlan, B. (2018). An exploration of key issues in the debate between classic and constructivist grounded theory. *The Grounded Theory Review*, 17(1), 90-103.
- Corbin, J., & Strauss, A. (1990). Grounded theory research: procedures, canons, and evaluative criteria. *Qualitative Sociology*, 13(1), 3-21.
- Çelik, R. (2016). *Semantik analiz ve gömülü teori çerçevesinde sağlığın kültürleşmesi*. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sağlık Kurumları Yönetimi Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Demirci, M. (2014). Çevre politikasında bilimin otoritesi. *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 22, 174-201.
- Dikeçligil, B. (2006-2009). Sosyal bilimler epistemolojisinde sorunların kaynağı: ontolojiyi unutmak. *Toplum Bilimleri*, 1(3), 47-67.
- Erdoğan, E. & Acar, P. (2019). Cam tavan sendromu bağlamında kadın ve iş yaşamı: eğitim sektöründe nitel bir araştırma. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 6(40), 2125-2134.
- Ertem, M. (2017). *Stratejik karar sürecinde rekabet üstünlüğünün kaynakları olarak kültürel değer ve inançlar üzerine bir gömülü teori araştırması*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ertem, M. & Kılınç, İ. (2018). Stratejik karar vermede kültür: yeniçeriler ve paralı askerler. *Electronic Journal of Social Sciences*, 17(68), 1337-1373.
- Faiz, E. & Üner, M. (2015). Uluslararası girişimciliğin proaktiflik boyutu: küresel doğan işletmeler üzerine nitel bir araştırma. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 70(4), 957-981.
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P., & Trow, M. (1994). *The new production of knowledge: dynamics of science and research in contemporary societies*. SAGE Pub.

- Glaser, B. G. (2002). Constructivist grounded theory? forum qualitative sozialforschung/forum. *Qualitative Social Research*, 3(3), Art. 12.
- Glaser, B. G. (2010). The future of grounded theory. *The Grounded Theory Review*, 9(2),1-14.
- Holton, J. (2007). *The coding process and its challenges*. & K. In A. Bryant içinde, *The Sage handbook of grounded theory* (s. 65-289). Sage Publications.
- Holton, J. (2011). Creativity autonomy: early influences in the emergence of classic grounded theory methodology. European Sociological Association Annual Conference. University of Geneva.
- Holton, J. A. (2011). *The autonomous creativity of barney g. glaser: early influences in the emergence of classic grounded theory methodology*. V. B. Martin, & A. Gynnild içinde, *Grounded theory: the philosophy, method, and work of Barney Glaser* (s. 201-224). Boca Raton, FL: BrownWalker Press.
- Holton, J. A. (2019). *From grounded theory to grounded theorizing in qualitative research*. S. R. methods içinde, *The Sage Handbook qualitative business and management research methods: history and traditions*. SAGE Publications Ltd .
- <http://groundedtheoryreview.com/>. (2019). Focus and scopes.
- <http://www.groundedtheory.com/>. (2019). What is grounded theory?
- Kempster, S., & Parry, K. W. (2011). Grounded theory and leadership research: a critical realist perspective. *The Leadership Quarterly*, 22, 106–120.
- Kocabıyık, O. O. (2015). Olgubilim ve gömülü kuram: bazı özellikler açısından karşılaştırma. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 55-66.
- Koç, O. & Demir, İ. (2013). Aktörler kurumsal değişime direnir mi? Türk emniyet teşkilatı örneği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(1), 1-2.
- Koyuncuoğlu, Ö. (2018). *Türkiye’de girişimci ve yenilikçi üniversitelerin gömülü teoriye göre değerlendirmesi ve bir model önerisi*. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Koyuncuoğlu, Ö. & Tekin, M. (2019). Türkiye’de girişimci ve yenilikçi üniversitelerin gömülü teoriye göre değerlendirmesi ve bir model önerisi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 41, 16-31.
- Kutluk, A. & Arpacı, Ö. (2016). E-Wom bağlamında seyahat acentalarına yönelik e-şikâyetlerin gömülü teori ve içerik analizi ile incelenmesi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(35), 367-386.
- Locke, K. (2001). *Grounded theory in management research*. SAGE Publications Ltd.
- Manav, G. (2019). Hemşirelik araştırmalarında gömülü teori. *Jaren*, 5(1), 73-80.
- McAdam, R., Leonardb, D., Hendersonc, J. & Hazlett, S.-A. (2008). A grounded theory research approach to building and testing tqm theory in operations management. *Omega*, 36, 825 – 837.
- Nohutçu, A. (2006). Bilgi toplumunda yükseköğretim kurumlarının yeniden yapılandırılması ve yönetimi: başlıca eğilimler, gelişmeler ve bologna süreci. *Journal of Knowledge Economy and Knowledge Management, Special Issue*.

- Partington, D. (2000). Building grounded theories of management action. *British Journal of Management*, 11, 91-102.
- Rahmani, F., & Leifels, K. (2018). Abductive grounded theory: a worked example of a study in construction management. *Construction Management and Economics*, 36(10), 565-583.
- Romana, D. J., Osinskib, M. & Erdmann, R. H. (2017). The construction process of grounded theory in administration. *Contaduría y Administración*, 62, 985–1000.
- Sato, H. (2019). Using grounded theory approach in management research. *Annals of Business Administrative Science*, 1-10.
- Seidel, S., & Recker, J. C. (2009). Using Grounded Theory for Studying Business Process Management Phenomena. In: The 17th European Conference on Information Systems, 8-10 June 2009, Faculty of Economics of the University of Verona. Verona.
- Simmons, O. E. (2010). Is that a real theory or did you just make it up? Teaching classic grounded theory. *The Grounded Theory Review*, 9(2), 15-38.
- Suddaby, R. (2006). What grounded theory is not. *Academy of Management Journal*, 49(4), 633–642.
- Timonen, V., Foley, G., & Conlon, C. (2018). Challenges when using grounded theory: a pragmatic introduction to doing gt research. *International Journal of Qualitative Methods*, 17, 1-10.
- Usgurlu, V. (2018). *Performansa Dayalı Lojistik (Pdl): Türk Savunma Sektöründen Mülâhazalar*. Türk Hava Kurumu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ünal, A. (2019). *İşletmelerde Yapay Zekâların İcra Kurulu Başkanı Olabilirliği Üzerine Bir Araştırma*. Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı Doktora Tezi.
- Ünal, A. & Çatı, K. (2016). Türkiye'deki üniversitelerin girişimcilik serüveni: bir gömülü teori araştırması. *Journal of Entrepreneurship & Development*, 11(1), 85-121.
- Walsh, I., Holton, J. A., Bailyn, L., Fernandez, W., Levina, N., & Glaser, B. (2015). What grounded theory is . . . a critically reflective conversation among scholars. *Organizational Research Methods*, 1-15.
- Ziman, J. (1996). Post-academic science: constructing knowledge with networks and norms. *Science Studies*, 9(1), 67-80.